

DOI: [10.32702/2307-2105-2018.12.12](https://doi.org/10.32702/2307-2105-2018.12.12)

УДК 338.48:332.1

*Н. Й. Коніщева,
д. е. н., професор, Донбаська державна машинобудівна академія
С. С. Ткачова,
к. е. н., доцент, Харківський державний університет харчування та торгівлі
О. О. Познякова,
к. е. н., доцент, Донбаська державна машинобудівна академія*

ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ НА ПІВНОЧІ ДОНЕЦЬКОЇ ОБЛАСТІ

*N. Y. Konishcheva
Doctor of Economics, Professor, Donbas State Engineering Academy
S. S. Tkachova
PhD in Economics, Associate Professor Kharkiv State University of Nutrition and Trade
O. O. Poznyakova
PhD in Economics, Associate Professor, Donbas State Engineering Academy*

TOURISM DEVELOPMENT TRENDS IN THE NORTH OF DONETSK REGION

Здійснено аналіз ресурсної бази та складових туристичної привабливості північних районів Донецької області. На основі визначення їх особливостей та аналізу світових тенденцій внесено пропозиції щодо розвитку пріоритетних видів туризму з метою підвищення ефективності використання сукупного ресурсного потенціалу території. Проведен аналіз проблем, які впливають на розвиток та стан, а також не дають можливості виявити перспективи розвитку туризму. Надані пропозиції щодо ефективного і комплексного вирішення проблем розвитку туристичної інфраструктури районів півночі Донецької області. Представлені унікальні конкурентоспроможні підприємства, за допомогою яких можлива організація туристичних молодіжних маршрутів. Саме ці маршрути зацікавлять молодь своєю ексклюзивністю та барвистістю пригод. Запропоновані напрями забезпечення наукового супроводження та досліджень у сфері туризму, які необхідні для вирішення стратегічних завдань розвитку сфери туризму.

The analysis of resource base and constituents of tourist attractiveness of Northlands of the Donetsk area is carried out. On the basis of determination of their features and analysis of world tendencies suggestions are brought in in relation to development of priority types of tourism with the aim of increase of efficiency of the use of the combined resource potential of territory. The analysis of problems that affect development and condition, as well as do not allow to reveal the prospects of tourism development. The given suggestions are in relation to the effective and complex decision of problems of development of tourist infrastructure of districts of north of the Donetsk area. Unique competitive enterprises by means of that there is possible organization of tourist youth routes are presented. It is these routes that will interest the youth of his exclusivity and colorful adventure. The proposed directions of providing scientific support and research in the field of tourism, which are

necessary for solving the strategic objectives of tourism development.

Ключові слова: *туристично привабливі регіони (міста, райони, області), ресурсна база розвитку туризму, пріоритетні види туризму, екологічні та антропогенні обмеження розвитку туризму, тенденції розвитку туризму.*

Keywords: *tourist attractive regions (cities, districts, areas), resource base of development of tourism, priority kinds are tourism, ecological and anthropogenic limitations of development of tourism, progress of tourism trends.*

Постановка проблеми. Згідно з Державною стратегією регіонального розвитку на період до 2020 р., яку затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 06.08.2014 р. № 385, пріоритетом державної регіональної політики визначено підвищення економічної активності регіонів та їх конкурентоспроможності, а одним з стратегічних чинників економічного зростання — пріоритетний розвиток туристичного бізнесу, а також раціональне використання рекреаційних ресурсів територій та об'єктів природно-заповідного фонду для формування економічного середовища в регіонах та підвищення рівня зайнятості населення [1].

Діяльність суб'єктів господарювання в туристичній індустрії та бізнесі дозволяє відносно швидко створювати нові робочі місця, розвивати малий та середній бізнес, збільшувати надходження до всіх видів бюджетів. В світі кожне одинадцяте робоче місце припадає на сферу туризму. В Україні безпосередньо у сфері подорожей і туризму в 2017 р. було зайнято 228 тис. працівників, а з урахуванням суміжних галузей – 856 тис. (відповідно, 1,4 і 5,1 % загального обсягу ринку праці). На початок 2019 р. кількість зайнятих безпосередньо у сфері подорожей і туризму досягла 243 тис., а кількість зайнятих з урахуванням суміжних галузей – 911 тис. [2].

В Стратегії розвитку туризму та курортів на період до 2026 року, схваленій розпорядженням Кабінету Міністрів України від 16.03.2017 р. № 168–р, підкреслено, що "незважаючи на ресурсну забезпеченість та безмежні потенційні туристичні можливості, Україна на даний час не має можливості конкурувати з розвинутими туристичними державами. Для національного і ефективного використання туристичних, природних, лікувальних та рекреаційних ресурсів України необхідно сформувати туристично-рекреаційний простір шляхом створення та забезпечення функціонування зон розвитку туризму та курортів і розробити, впровадити та запропонувати споживачеві конкурентоспроможний національний туристичний продукт" [3].

Аналіз свідчить, що з метою підвищення ефективності використання потенціалу регіонів необхідно удосконалити методику стратегічного планування та прогнозування розвитку туризму та курортів таким чином, щоб ці процеси охоплювали не лише окремі населенні пункти та райони, але і більш великі території. Це відкриє перспективу для удосконалення регіонального та місцевого самоврядування, налагодження міжрегіональної кооперації, створення туристичних кластерів тощо.

Для цього, насамперед, необхідно оцінити ресурсний потенціал, визначити стратегічні чинники, особливості та тенденції розвитку туризму на таких територіях. У фокусі даної статті знаходиться північ Донецької області, де зосереджений значущий потенціал наукових, інтелектуальних, освітніх, культурних, історичних, природних та інших туристично привабливих ресурсів, але їх використання не є достатньо ефективним.

Мета даного дослідження полягає у розробці пропозицій щодо визначення стратегічних чинників, особливостей та тенденцій розвитку туризму, а також його пріоритетних видів на півночі Донецької області.

Аналіз останніх публікацій. Проблеми визначення стратегічних чинників та особливостей розвитку туризму, а також його пріоритетних видів в туристично привабливих регіонах ґрунтовно досліджено в працях багатьох вчених: Буркинський Б.В., Внукова Н.М., Гуменюк В.В., Джаман М.О., Жовнович Р.І., Захарченко П.В., Казачківська Г.В., Кравців В.С., Левченко О.М., Мартієнко А.І., Мацука В.Н., Мехович С.А., Скляр Г.П., Федорченко В.К., Хвесик М.А., Хумарова Н.І., Цибух В.І., Шамілов В.І. та інші. Активізація проблем регіонального розвитку в умовах децентралізації управління, зокрема розвитку туризму як драйвера підвищення ефективності економіки, потребує подальших досліджень в цьому напрямі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Кожен регіон (місто, район, область) повинен розробляти стратегії регіонального розвитку, органічною частиною яких мають стати розділи, присвячені туризму. Місцеві органи влади та місцеве самоврядування багатьох міст та районів півночі Донецької області вже опікуються цією проблематикою. Розроблено Програму розвитку туризму в місті Бахмуті на 2018-2020 роки. В липні 2018 р. відбулася презентація проекту Стратегії розвитку туризму та курортно-рекреаційної діяльності в місті Слов'янську до 2027 р. Розділи, присвячені розвитку туризму, включено до програм економічного і соціального розвитку окремих міст і районів.

Однак на сьогодні не існує документа, в якому б розкривалися аспекти міжрегіональної взаємодії та стратегічні чинники розвитку туризму на півночі Донецької області. Її налагодження надало б можливість комплексно вирішувати проблеми розвитку туристичної інфраструктури, транспорту, логістики, охорони навколишнього середовища, збереження культурної спадщини тощо.

В Стратегії розвитку туризму та курортів на період до 2026 р., схваленій розпорядженням Кабінету

Міністрів України від 16.03.2017 р. № 168–р, підкреслено, що забезпечення ефективного і комплексного (економічного, соціального, екологічного та інноваційного) використання наявного туристичного та курортно-рекреаційного потенціалу можливо здійснити завдяки "удосконаленню територіальної структури сфери туризму і курортів з метою розвитку туристичних територій". Формування туристично-рекреаційного простору на основі активізації міжрегіональної взаємодії "шляхом створення та забезпечення функціонування зон розвитку туризму та курортів" [3] сприятиме взаємовигідному об'єднанню зусиль різного роду суб'єктів господарювання, отриманню синергетичного ефекту за рахунок реалізації узгоджених рішень та більш ефективного використання сукупного ресурсного потенціалу території.

Першочерговим завданням при аналізі туристичних та курортно-рекреаційних ресурсів є облік і визначення пріоритетних напрямів їх комплексного використання. Північ Донецької області володіє різноманітними природними, історичними, культурними, лікувально-оздоровчими та іншими ресурсами, на основі яких можливо розвивати різні види туризму.

Світове та всеукраїнське значення мають багаті природні ресурси. Національну цінність представляють такі заповідні зони як Національний природний парк «Святі гори», який входить до Європейської асоціації природних парків, орнітологічний заповідник «Приозерний», природний заповідник «Крейдяна флора». На території області мешкає більш двох тисяч видів тварин, з них 96 занесено до Червоної книги, зберігаються багато ендеміків, знаходяться гніздові колонії птахів. Тому ці заповідні зони є привабливими для орнітологів, біологів, екологів та ботаніків з усього світу.

Регіон має дуже цікаві культурно-пізнавальні ресурси: багато закладів культури, серед яких Святогірський державний історико-архітектурний заповідник, Музей української народної архітектури та побуту в селі Прелесне (єдиний в східному регіоні України), меморіальний музей композитора С.С.Прокоф'єва в селі Красному Покровського району, краєзнавчі музеї у Краматорську, Бахмуті, Слов'янську тощо. Налічується велика кількість пам'яток історії, культури, монументального мистецтва, архітектури. Протягом багатьох років проводяться археологічні експедиції, завдяки яким поповнюються експозиції різних музеїв. Перлиною світового значення є Святогірська Свято-Успенська Лавра.

Майже в кожному населеному пункті функціонують колективи художньої самодіяльності, деякі з них мають звання «народних». Регулярно проводяться фестивалі, молодіжні конкурси, акції, ярмарки, народні свята на Івана Купала, Новий рік, Різдво тощо. Розвинені різні види народних мистецтв: декоративна кераміка, художнє ковальство, лозоплетіння, писанкарство, витинанки, аплікації з соломки, деревообробка, флористика.

Дуже перспективним на півночі Донецької області є розвиток лікувально-оздоровчого туризму. Бальнеологічне значення мають Слов'янські солоні озера, лікувальні грязі та джерела мінеральних вод, Слов'янський курорт державного значення, який працює з 1927 р. Унікальні природні лікарські властивості має соляна шахта в місті Соледар Бахмутського району, де функціонує всесвітньо відомий спелеологічний санаторій.

Аналіз свідчить, що за 2011–2017 рр. кількість підприємств санаторно-курортної сфери в Україні зменшилась майже на 25 % – з 2211 до 1671, а обсяги обслуговування – на 20 % – з 1,86 до 1,53 млн чол. [4, С. 347]. Разом з тим, попит на послуги підприємств курортно-рекреаційної сфери постійно зростає.

У зв'язку з цим, місцеві громади та промислові підприємства в останні роки активно модернізують об'єкти охорони здоров'я, створюючи сучасні діагностичні та лікувальні центри. Ставка на розвиток туризму може стати перспективним напрямом переорієнтації фахівців промислових підприємств.

Важливим чинником розвитку лікувально-оздоровчого туризму є концентрація в регіоні висококваліфікованих кадрів у зв'язку з передислокацією ряду вищих навчальних та медичних закладів.

Аналіз розвитку туристичних ресурсів півночі Донецької області визначив, що часто для відвідувачів стає проблемою незбалансованість наявних ресурсів. Наприклад, деякі міста, в яких знаходяться лікувальні заклади, не мають достатньої кількості готелів та різноманітних варіантів розміщення туристів. Тому останні вимушені жити в інших населених пунктах, на значному віддаленні від закладів оздоровлення. Між тим, саме лікувально-оздоровча складова курортно-рекреаційного продукту викликає найбільший інтерес у відпочиваючих, який постійно зростає.

Інтенсивний розвиток сфер туризму та курортів часто обумовлює неефективне і нераціональне використання природних і рекреаційних ресурсів, недостатнє збереження природно-заповідного фонду. Зростання кількості туристів та екскурсантів в регіоні, а також низький рівень комунальної інфраструктури обумовлюють загострення проблем водозабезпечення, збору і переробки відходів, деградації екосистем, забруднення водойм неочищеними каналізаційними стоками тощо.

Наприклад, обстеження, проведені у місті Святогірську, свідчать, що під час релігійних, новорічних, травневих свят кількість паломників та туристів більш ніж в десять разів перевищує чисельність мешканців. Це негативно впливає на якість обслуговування туристів та життя місцевого населення.

Тому при розробці стратегій розвитку туризму та курортів треба враховувати антропогенні навантаження та екологічні обмеження, а також розробляти комплекс заходів щодо запобігання таких негативних наслідків. В зв'язку з цим актуалізуються питання розробки нормативно-правового забезпечення розвитку різних видів туризму, а також контролю за дотриманням санітарно-гігієнічних, екологічних та інших вимог щодо безпеки туристів та якості туристичних послуг.

Таким чином, найбільшою популярністю серед туристів користуються лікувально-оздоровчий,

релігійний, культурно-пізнавальний, екологічний види туризму. Наявна ресурсна база дозволяє розвивати також такі види туризму: подієвий, пригодницький, молодіжний, спортивний, етнографічний, сільський, гастрономічний, діловий, освітній, промисловий. Аналіз міжнародного досвіду свідчить, що у світі зараз існують тенденції до суттєвого зростання сільського, екологічного, лікувально-оздоровчого та молодіжного туризму.

В умовах радикальних економічних реформ для частини населення суттєвою проблемою стає зменшення доступності організованого туризму. Згідно з результатами всеукраїнського опитування громадської думки у 108 населених пунктах по всій Україні, яке щорічно проводить Київський міжнародний інститут соціології напередодні літнього сезону, у 2018 р. 64 % українців не планували відпочивати (у 2017 р. – 59 %, у 2016 р. – 63 %).

Частина тих, хто не мав можливості поїхати відпочивати, склала 22 % (у 2017 р. – 24 %, у 2016 р. – 25 %). 8 % опитаних мали намір провести відпустку на різних курортах країни (у 2017 р. – 10 %), 7 % збиралися відпочивати на дачі (у 2017 р. – 8 %), 4 % – з'їздити до родичів у село (у 2017 р. – 5 %), 4 % – провести відпустку за кордоном (у 2017 р. – 3 %). Залишитися вдома на відпочинок планували 45 % жінок та 37 % чоловіків. Не визначилися 12 % опитаних [5, 6].

У зв'язку з цим особливо затребуваним стає розвиток екологічного (зеленого) та сільського туризму, які розширюють можливості відпочинку соціально незахищених верств населення (молоді, пенсіонерів, дітей, інвалідів, багатодітних сімей). Вважаючи, що на півночі Донецької області знаходяться багато сільських населених пунктів, в найближчий час можливе ефективне формування осередків сільського та екологічного туризму. Лише по території Слов'янського району протікають 12 річок загальною довжиною 200,7 км. По заплаві річки Сіверський Донець проходить зелена зона відпочинку. Водне дзеркало ставків складає 1200 га. Площа лісів досягає 14,8 тис. га, або 11,62 % загальної території району. Тобто існує ресурсна база розвитку риболовлі, мисливства, збору грибів, лікарських трав та ягід. Створюються ферми з розведення страусів, перепелів та павичів.

Розвиток названих видів туризму сприятиме досягненню суттєвого соціального ефекту в результаті покращення якості життя населення на сільських територіях за рахунок більш ефективного використання природно-ресурсного та трудового потенціалу, підвищення зайнятості населення, підтримки суб'єктів підприємництва, зростання ролі територіальних громад у вирішенні питань соціально-економічного розвитку, зокрема розвитку туризму.

В останні роки спостерігаються позитивні зміни щодо правового врегулювання діяльності у сфері надання послуг сільського туризму та підтримки державою даного виду зайнятості сільського населення. Верховна Рада України ухвалила в першому читанні зміни до Закону «Про особисте селянське господарство» щодо розвитку сільського зеленого туризму (проект №2232а), в якому зазначено, що особи, які ведуть таке господарство, можуть надавати послуги у сфері сільського туризму. Відпочиваючі не забезпечуються спеціально обладнаними приміщеннями, а отримують послуги з розміщення у житлових будинках, в яких проживають господарі. Це зроблено з метою забезпечення власникам таких господарств можливості надавати послуги у сфері сільського туризму без їх реєстрації як суб'єктів підприємницької діяльності.

Разом з тим, розвиток сільського туризму в Україні потребує подальшого удосконалення його законодавчого, інформаційного, фінансового та інституційного забезпечення. В "Рекомендаціях XI Пленуму Правління Спілки економістів України щодо перспектив, проблем і завдань розвитку сфери туризму і рекреації в Україні" від 28.09.2017 р. зазначено, що "потребує юридичного визначення поняття сільського зеленого туризму та правових засад надання відповідних туристичних послуг, а також врегулювання підстав і порядку надання державної підтримки цій формі діяльності сільських мешканців. Це має бути реалізовано шляхом внесення змін до спеціального Закону України «Про туризм»" [7].

Крім цього, запропоновано "внести зміни до Стратегії розвитку туризму та курортів на період до 2026 року в частині відображення завдань щодо розвитку ринку послуг розміщення у сфері сільського зеленого туризму, що потребує додаткових зусиль з боку держави та всіх зацікавлених сторін, а також стосовно створення належних умов ведення сільського туризму, формування єдиної комплексної державної політики і нормативно-правового забезпечення цього виду діяльності, які б поєднували помірний протекціонізм зі стимулюванням приватної ініціативи та враховували обмежені бюджетні ресурси органів місцевої і регіональної влад і відсутність у них належних повноважень щодо використання таких коштів для самостійного фінансового й економічного стимулювання розвитку сільського зеленого туризму" [7].

Для активізації туристичного бізнесу на півночі Донецької області дуже важливо створювати умови для залучення школярів та молоді до різноманітних туристичних заходів. У світовому туризмі питома вага молодіжного складає більше 20 %, а подорожуючих віком до 30 років – більше 40 % туристичних потоків. В Україні поїздки на внутрішні курорти та за кордон найбільше планують представники наймолодшої вікової категорії 18–29 років – 14 %. Чим старший вік, тим більша кількість тих, хто планує залишитись вдома на відпочинок (18–29 років – 25 %, 70+ років – 72 %), а також тих, хто не має змоги кудись поїхати (18–29 років – 22 %, 60–69 років – 28 %) [6].

Тому в перспективі потрібно приділяти особливу увагу розвитку шкільного та молодіжного туризму, комплексно вирішуючи проблеми виховання та освіти, пропаганди здорового образу життя, виховання патріотизму, любові до природи та рідного краю. Вважаючи, що на півночі Донецької області зосереджено

багато навчальних закладів, туристичні заходи можна об'єднувати з краєзнавчими, спортивними, оздоровчими, розважальними.

Для цього в останні роки створюються сприятливі передумови. Наприклад, в місті Миколаївка Слов'янського району відкрився найкращий в області спортивно-оздоровчий комплекс "Енергетик", який сприятиме формуванню здорового образу життя тисяч людей. Наприкінці 2018 р. в Святогірську було презентовано проект будівництва спортивного комплексу з олімпійської підготовки на території близько 20 га, де планується проведення обласних, національних та міжнародних змагань. Відкриття цього комплексу забезпечить створення 250 робочих місць та додаткові інвестиції для розвитку міста.

Реалізуються масштабні проекти з благоустрою міст. Так, у Краматорську, якому виповнилося 150 років, реконструюється найстаріший парк "Сад Бернадського". На центральній площі Миру заплановано створити сучасну зону відпочинку, побудувати школу мистецтв, весільний комплекс, виставочний павільйон, містечко майстрів та хаб-простір для проведення різноманітних заходів. Наприкінці 2018 р. на площі почав працювати один із найбільших в Україні "сухих" фонтанів. Він вже став однією з найпривабливіших фотозон для краматорчан та гостей міста.

Вважаючи, що на півночі Донецької області сконцентровано багато унікальних конкурентоспроможних промислових підприємств, дуже важливо до туристичних маршрутів для школярів та молоді включати профорієнтаційні екскурсії на ці об'єкти. Серед них такі індустріальні велетні як АТ "Новокраматорський машинобудівний завод", ЗАТ «Артемівський машинобудівний завод „Вістек“», об'єднання «Артемсіль», ЗАТ «Артемівський завод шампанських вин „Артемівськ Вайнері“», а також керамічні майстерні у м. Слов'янську, ферми з розведення страусів, перепелів та павичів, сироварні.

Стратегічним чинником розвитку туризму на півночі Донецької області є підготовка висококваліфікованих кадрів для так званої індустрії гостинності. Згідно з «Стратегією інноваційного розвитку України на 2010–2020 рр.», «Національною стратегією розвитку освіти в Україні на 2012–2021 рр.» та проектом Концепції розвитку освіти країни на період до 2025 р., освіта в Україні трансформується відповідно до потреб сучасної економіки, інтеграції України в європейський економічний та культурний простір, запровадження нових стандартів вищої освіти на компетентнісній основі з урахуванням європейських стандартів з метою підготовки висококваліфікованих кадрів нового покоління.

В 2002 р. Постановою Кабінету Міністрів України до переліку напрямів і спеціальностей було введено окремий напрям підготовки «Туризм» за спеціальностями «Туризм», «Готельне господарство», «Організація обслуговування в готелях і туристичних комплексах». Об'єднання зазначених спеціальностей в єдиний напрям підготовки фахівців «Туризм» відповідало вимогам міжнародних стандартів класифікації освіти.

У 2010 р. з'явився новий стандарт, за яким напрям підготовки «Туризм» і напрям підготовки «Готельно-ресторанна справа» виділені в галузі знань «Сфера обслуговування». Підготовка кадрів в цій галузі відбувається за такими напрямками: «Туризм», «Готельно-ресторанна справа», «Готельне обслуговування», «Побутове обслуговування», «Організація обслуговування населення», «Ресторанне обслуговування», «Туристичне обслуговування».

Фахівців сфери туризму у 2016 р. готували 193 навчальні заклади, з яких 121 – державної, 68 – приватної і 4 – комунальної форми власності. Кількість студентів, що закінчили у 2016 р. вищі навчальні заклади за спеціальностями «Туризм» та «Туризмознавство», становить 4236 особи, з них 2804 – за державним замовленням, у т.ч. на денній формі навчання – 1816 осіб.

За вищепереліченими напрямками у 2016 р. було зараховано 13575 студентів, з них на денну форму навчання – 9938; на заочну форму навчання – 3637, в тому числі за напрямом «Туризм» – 6632 (48,9 %), «Готельно-ресторанна справа» – 6252 (46,0 %), «Ресторанне обслуговування» – 355 (2,6 %), «Туристичне обслуговування» – 146 (1,1 %), «Готельне обслуговування» – 112 (0,8 %), «Побутове обслуговування» – 45, «Організація обслуговування населення» – 33 особи [8, С. 338–339].

На думку ректора Київського університету туризму, економіки і права, президента Асоціації працівників навчальних закладів України туристського і готельного профілю, професора В.К.Федорченка, "новаціями 2010 року стан підготовки спеціалістів туризму спотворено і зроблено неадекватним вимогам галузі «Туризм». Відсутність окремої галузі знань «Туризм» створює негативну ситуацію у сфері туризму і готельного господарства" [7]. Він вніс такі пропозиції з проблем розвитку сфери туризму і рекреації до "Рекомендацій XI Пленуму Правління Спілки економістів України":

"Провести вдосконалення підготовки кадрів у сфері туризму відповідно до міжнародних стандартів класифікації освіти, зокрема запровадити підготовку кадрів за освітнім напрямом «Туризм», змінити галузь знань «Сфера обслуговування» на галузь знань «Гостинність» і розробити нові стандарти з відповідним змістом стандартів за напрямками: «Туризм», «Готельна справа»".

"Розвинути державне замовлення в провідних вищих навчальних закладах регіонів, які мають певний потенціал розвитку туристично-рекреаційного сектора, стосовно розробки навчальних матеріалів та підготовки необхідної кількості фахівців зі спеціалізацією «Менеджмент в туристично-рекреаційному кластері»" [7].

В сучасних умовах суттєво зросли вимоги до кадрового забезпечення туристичної сфери: менеджерів, маркетологів, гідів-перекладачів, екскурсуючих та інших фахівців у сфері послуг. Тому важливим напрямом забезпечення наукового супроводження та досліджень у сфері туризму та курортів є удосконалення системи професійної підготовки фахівців на підставі формування відповідних базових компетентностей та освітніх

програм з професійного навчання, що сприятиме підвищенню якості обслуговування споживачів туристичних послуг. Для вирішення стратегічних завдань розвитку сфери туризму доцільно розглянути питання про введення нових спеціальностей, що за назвою і змістом кваліфікації відповідали б сучасним міжнародним стандартам.

Забезпечення конкурентоспроможності туристичного бізнесу вимагає від фахівців ґрунтовних знань та практичних навичок роботи на туристичних підприємствах у готельному та ресторанному господарствах, мережі транспортних закладів, організаціях сфер розваг, страхування, торгівлі, побутового обслуговування. Це обумовлює необхідність підготовки фахівців нової генерації, здатних працювати для задоволення потреб споживачів. Особливе значення мають знання декількох іноземних мов, ділової етики, психології, готовність до поглиблення своїх фахових знань.

Значні зусилля в підготовці кадрів для перспективних напрямів туристичної діяльності на півночі Донецької області здійснюють фахівці Донбаської державної машинобудівної академії, приймаючи активну участь у налагодженні міжрегіонального та міжнародного співробітництва щодо розвитку туризму, формуванні концептуальних основ розробки довгострокових програм підвищення ефективності та конкурентоспроможності туристичного бізнесу. В 2019 р. вперше в регіоні планується розпочати прийом студентів за спеціальністю "Туризм".

В умовах децентралізації державного управління значно підвищено відповідальність місцевих органів виконавчої влади та місцевого самоврядування за рівень розвитку туризму в регіонах. На підставі зростання значення розвитку туризму в усіх регіонах, має стати обов'язковою організація фахового навчання державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування, на яких покладено повноваження у вирішенні питань державного управління туризмом та курортами.

Обов'язкову систему підвищення кваліфікації державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування доцільно будувати з використанням різних форм навчання. Для цього потрібно запроваджувати заходи щодо підвищення зацікавленості працівників в професійній підготовці. Особливу увагу в навчальних програмах треба звернути на законодавче врегулювання питань місцевих податків і зборів; безпеки у сфері туризму; захисту інтересів споживачів; страхування туристів при здійсненні подорожей; рекламної діяльності; встановлення категорій об'єктів туристичної інфраструктури.

У цих умовах актуалізуються питання побудови партнерських взаємовідносин всіх зацікавлених регіонів та об'єднання їх зусиль щодо спільного використання туристичних ресурсів півночі Донецької області. Це сприятиме підвищенню ефективності їх взаємодії щодо реалізації перспективних проектів розвитку туризму як стратегічного чинника економічного зростання.

Інтеграція значущих туристичних та курортно-рекреаційних ресурсів завдяки виходу за рамки окремих регіональних одиниць (місто, район) потребує розробки Комплексної програми розвитку туризму та курортів на півночі Донецької області, яка б виявила його стратегічні чинники та шляхи їх досягнення. Для цього потрібно узагальнити можливості чинної ресурсної бази, розробити кадастри різного роду туристичних ресурсів, організувати підготовку каталогу інвестиційних проектів у сфері туризму для представлення потенційним інвесторам.

Виконання програми надасть можливість більш ефективно використовувати туристичні та рекреаційні ресурси; стимулювати розвиток туристичної та транспортної інфраструктури; суттєво нарощувати кількість туристичних маршрутів, обсяги туристичних послуг і товарів; створювати нові робочі міста та підвищувати рівень зайнятості населення за рахунок розвитку не виробничої сфери, відновлення об'єктів історико-культурної спадщини та підвищення рівня інвестиційної привабливості регіону.

Потрібно удосконалити нормативно-законодавчого забезпечення режиму сприяння залученню інвестицій у розвиток туристично-рекреаційного комплексу регіону, а також розробка варіантів об'єднання зусиль різних суб'єктів господарювання задля нарощування туристичного потенціалу.

У межах формування привабливої інвестиційної політики доцільно сформулювати пропозиції щодо удосконалити оподаткування інвестиційних ресурсів у сферах туризму та рекреації. Для представлення потенційним інвесторам треба організувати підготовку каталогу інвестиційних проектів у сфері туризму. Значну увагу потрібно приділяти забезпеченню ефективної взаємодії нормативно-законодавчого, організаційного, економічного та фінансового механізмів розвитку туризму в регіонах (областях, районах, містах). Для удосконалити бізнес-клімату та встановлення добрососуської конкуренції необхідна розробка та впровадження економіко-правових механізмів ефективного розвитку туристичної індустрії та ведення туристичного бізнесу.

При визначенні перспектив розвитку туризму доцільно враховувати пріоритети соціально-економічного розвитку регіону, норми навантажень на природні, рекреаційні та лікувально-оздоровчі ресурси, екологічні обмеження туристичної, рекреаційної, комунальної та соціальної інфраструктури (транспорт, мережа готельного та ресторанного господарства, лікарняні, діагностичні, оздоровчі, спортивні та культурно-розважальні заклади).

Виходячи з того, що для ефективного розвитку туризму головним завданням організації туристичної діяльності є затримання туристів у регіоні якнайдовше, доцільно проводити конкурси на розробку кращих багатоденних туристичних маршрутів для різних сезонів та соціальних груп; забезпечити їх презентацію на вітчизняному та міжнародному ринках туристичних послуг; організувати заходи, присвячені народним

звичаям та традиціям (День Святого Миколая, Новий Рік, Різдво, День молоді, День матері, конкурси молодих сімей); розробляти спортивні туристичні маршрути: сплави річками, мандрівки озерами на човнах, пішохідні, лижні, велосипедні, кінні маршрути, екстрим-подорожі; розвивати подієвий туризм: ярмарки, виставки, гастрономічні змагання, конкурси рибалок, фестивалі, наукові конференції.

Дуже важливо організувати систему формування позитивного іміджу північних районів Донецької області у сфері туризму та курортів на зовнішньому та внутрішньому туристичних ринках на основі інтеграції до світової інформаційної туристичної мережі. Як вказано в Стратегії розвитку туризму та курортів на період до 2026 року, важливим напрямом її реалізації є «створення національної мережі туристичних брендів України (області, райони, міста, територіальні громади, курорти, туристичні території)» [3].

В сучасних умовах туристичний імідж регіону стає однією з визначальних складових національного бренду країни. На думку фахівців, туристична привабливість території залежить не тільки від її туристично-рекреаційних ресурсів, а й від конкретних комунікативних стратегій, що застосовуються з метою інформування туристів про переваги даної місцевості [9]. Тому покращення іміджу країни та її регіонів неможливо без залучення органів влади, місцевого самоврядування, підприємців, навчальних закладів, наукових установ, громадських організацій, творчої молоді, небайдужих громадян.

Для збільшення в'їзних туристичних потоків потрібно здійснювати комплекс заходів: розробляти методичні та презентаційні матеріали, активніше розповсюджувати фахові знання у сфері брендингу, поширювати інформацію про туристичну привабливість регіонів в інформаційних мережах, а також серед вітчизняних та іноземних підприємців для збільшення обсягів інвестицій.

Таким чином, **наукова новизна** результатів дослідження полягає в обґрунтуванні необхідності удосконалення методичних підходів при плануванні та прогнозуванні розвитку туризму та курортів таким чином, щоб ці процеси охоплювали не лише окремі населенні пункти та райони, але і більш великі території – так звані "зони розвитку туризму та курортів" [3].

Це сприятиме підвищенню комплексності використання сукупного ресурсного потенціалу конкретної території в результаті досягнення синергетичного ефекту за рахунок реалізації узгоджених рішень на основі взаємовигідного об'єднання зусиль різного роду суб'єктів господарювання.

Виходячи з цього обґрунтовано доцільність розробки Комплексної програми розвитку туризму та курортів на півночі Донецької області, реалізація заходів якої сприятиме підвищенню рівня зайнятості населення за рахунок розвитку невиробничої сфери, відновлення об'єктів історико-культурної спадщини та зростання рівня інвестиційної привабливості регіону.

На основі визначення особливостей туристичного та курортно-рекреаційного потенціалу півночі Донецької області та аналізу світових тенденцій розроблено пропозиції щодо розвитку пріоритетних видів туризму з урахуванням екологічних та антропогенних обмежень з метою підвищення ефективності використання сукупного ресурсного потенціалу території: сільський, екологічний, лікувально-оздоровчий та молодіжний туризм.

Висновки. В сучасних умовах обмеженості ресурсів та децентралізації державних повноважень шляхом їх передачі на місцевий рівень, регіони (міста, райони, області) повинні визначатися зі стратегічними чинниками покращення соціально-економічного розвитку. В зв'язку з цим актуалізується пошук резервів та механізмів більш ефективного використання власних ресурсів задля реалізації своїх конкурентних переваг, підвищення рівня та якості життя населення.

Одним з таких ресурсів має стати розвиток туристичного бізнесу. Його активізація дозволяє підвищувати якість різного роду послуг та рівень обслуговування туристів, екскурсантів, місцевих мешканців, отримувати додаткові надходження податків в бюджети всіх рівнів за рахунок створення нових робочих місць, розширення переліку туристичних та готельно-ресторанних послуг, удосконалення міської (районної) туристичної, транспортної, логістичної, інституціональної та соціальної інфраструктури.

У зв'язку з цим доцільно розширити повноваження місцевих органів влади та територіальних громад, зокрема в частині їх зобов'язання розглядати і вирішувати питання розвитку туризму та ініціювати розробку і реалізацію проектів розвитку властивих відповідній території видів туризму, туристичних продуктів, об'єктів інфраструктури.

Список використаних джерел.

1. Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2020 року: постанова Кабінету Міністрів України від 6.08.2014 р. № 385. *Офіційний вісник України*, 2014. № 70. Ст. 1966. С.23 URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/385-2014-%DO%BF>. (дата звернення: 22.11.2018)
2. Travel & Tourism: Economic Impact 2018 Ukraine. World Travel & Tourism Council (WTTC). London, 2018. URL: <http://www.wttc.org>.
3. Про схвалення Стратегії розвитку туризму та курортів на період до 2026 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 16.03.2017 р. № 168-р // *Офіційний вісник України*, 2017. № 26. Ст. 752.
4. Токаренко О.І., Швачко В.А. Передумови формування сучасної концепції розвитку курортного рекреаційно-туристичного бізнесу в Україні. *Прикладні аспекти прогнозування розвитку економіки України: Монографія за ред. О.І. Черняка, П.В. Захарченка*. Мелітополь: Мелітопольської міської друкарні, 2018. С. 342–353.

5. Прес-реліз «Як планують відпочивати українці у 2017 році?» 01.06.2017р. Київ. міжнар. ін-т соціології. URL: <http://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=700>.
6. Прес-реліз «Як планують відпочивати українці, травень 2018 р.» 19.06.2018 р. Київ. міжнар. ін-т соціології. URL: <https://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=766&page=1&t=13>.
7. Рекомендації XI Пленуму Правління Спілки економістів України щодо перспектив, проблем і завдань розвитку сфери туризму і рекреації в Україні від 28.09.2017 р. URL: <http://seu.org.ua/wp-content/uploads/2017/09/rekomendatsii.pdf>.
8. Леміш К.М., Бабіна Н.І. Сучасні тенденції професійної підготовки майбутніх фахівців індустрії гостинності країни та регіону. *Прикладні аспекти прогнозування розвитку економіки України*: Монографія за ред. О.І. Черняка, П.В. Захарченка. Мелітополь: Мелітопольської міської друкарні, 2018. С. 329–342.
9. Туристичний імідж регіону: монографія за ред. А. Ю. Парфіненка. Х: ХНУ ім. В.Н. Каразіна, 2011. 312 с.

References.

1. Cabinet of Ministers of Ukraine (2014) “Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated August 6, 2014 № 385 "On Approval of the State Strategy for Regional Development for the period up to 2020"” available at: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/385-2014-%DO%BF>.
2. Travel & Tourism (2018) “Economic Impact 2018 Ukraine” available at: <http://www.wttc.org>.
3. Order of Cabinet of Ministers of Ukraine (2017) “About approval of Strategy of development of tourism and resorts on a period 2026” *Ofitsijnyj visnyk Ukrainy*, vol. 26., p. 752.
4. Tokarenko O. I. (2018) *Prykladni aspekty prohnozuvannia rozvytku ekonomiky Ukrainy* [Applied aspects of forecasting the development of the Ukrainian economy], Monograph, Melitopol, Ukraine.
5. Kiev International Institute of Sociology (2017) “How are Ukrainians planning to relax in 2017?” available at: <http://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=700>. (22 November 2018)
6. Kiev International Institute of Sociology (2018) “How are Ukrainians planning to relax in 2017?” available at: <https://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=766&page=1&t=13> (7 December 2018)/
7. The recommendations of the XI Plenum of the Union of economists of Ukraine on the prospects, problems and tasks of development of sphere of tourism and recreation in Ukraine from 28.09.2017 available at: (November 2018)
8. Lemish K.M. (2018) *Prykladni aspekty prohnozuvannia rozvytku ekonomiky Ukrainy* [Applied aspects of prognostication of development of economy of Ukraine] Monograph, Melitopol, Ukraine.
9. Parfinenko A.Y. (2011) *Turystychnyj imidzh rehionu* [Tourist image of region] Monograph, Kharkiv, Ukraine.

Стаття надійшла до редакції 20.12.2018 р.